אפגענארט דעם מאטען

(דערצעהלונג)

פון שמחה שלמה גראפשטיין

נאכדעם ווי ר' נחום ווארסאָווקער האָט שוין געראטן אויסגעגעבען אלע זיינע קינדער, און איז איבערגעבליבען אין הויף מיט זיין אלטיטשקער האָט ער זיך ארומגעזעהן אז מירעלע זיין פרוי איז ניט קיין גלייכע פאר. ספעציעל ווען ער האָט געוואַרפען אן אויג אויף צירלען אברהם דעם פאכטשארס טאכטער.

ר' נחום ווארסקאָווער, א הויכער איד מיט ברייטע פלייצעס. א גרויסע סמאָלע־שוואַרצע באַרד, וואו ניט וואו ווארפען זיך דורך זילבערנע פעדים, אריבער די זעקציקער, אלע מאָל מיט אן אראַנישען שען שמייכעל. זעהט אויס צו זיין א סך אינגער. ער איז א אידישער פריץ. פאַרמאָגט פעלדער און וועלדער, געווען דער איינציגער זוהן ביי זיינע עלטערן. אין די אינגעלשע יאָרען געווען זעהר א צולאַזענער, ניט געוואָלט לערנען. זיינע עלטערן האָבען איהם אלעס נאכגעגעבען און זייער פארמעגען האָט ער געריש'ענט.

מירעלע זיין פרוי, א קליינינקע, א דאַרינקע, נאָכ'ן אויסזעהן א סך עלטער, אין אמת'ן ניט עלטער ווי א יאָהר 58, אלע מאָל מיט א שמן־זיט'דיגען שמייכעל אויף די ליפען, ווכט נאָר צו טאָן מצוות. איז אלע מאָל שטאָלץ מיט איהר יחוס, גרויסט זיך אלע מאָל מיט איהר אידען ר' פינטשע פיאַרקיווער.

אין די אינגערע יאָהרען האָט טאַקע ר' נחום ווארסקאָווער זיין טאַכטער גרויס דרך ערץ פאר איהר און אפילו מורא געהאַט. ער האָט געוואוסט אז זי שטאַמט פון גרויסען יחוס און ער שטאַמט פון פראַסטע מענשען.

זיין זוידע ישראל דאָברוכנער איז געווען א פראַסטער שופטער, און ווען ניט דער גרויסער נדן וואָס משה דאָברוכנער, זיין פאָטער האָט איהם געגעבען, וואָלט ר' פינטשע פיאַרקיווער זיך ניט משדך געווען מיט זיין אייניקעל, מירעלע.

משה דאָברוכנער האָט באַקומען זיין פארמעגען פון א פיילישען פאָווסטאַניעער סקושיפטשינסקי. בשעת ער איז אנטלאָפען פאר די רוסישע קאָזאַקען האָט ער איהם אויפגעגעבען א זעקעל מיט נאָלד דענע מטבעות. נאכדעם ווי מען האָט ארעסטירט דעם אלטען וואַרסאָווקער פריץ קאַנאַרסקי, האָט ער, משה אפגעקויפט ביים יונגען פריץ אלע גיטער און אזוי ארויס זיינען געבליבען אלע גיטער ביי ר' נחום ווארסאָווקער.

ר' נחום האָט נעטאַן שעהנע שידוכים מיט זיינע קינדער. זיי געגעבען גרויסע נדן'ס און זיך משדך געווען מיט אלע גרעסטע רבנים. מירעלע האָט געפיהרט דאָס הסיז שטרענג רעליגיעז, נעמאכט א לייט פון ר' נחום'ען. ר' נחום איז שוין אפילו געפאָהרען צו א רבין.

ווי לאַנג די קינדער זיינען געווען אין דער היים איז נאָך ר' נחום אלץ געווען אונטער דעם איינפלוס פון מירעלע. ר' נחום'ען איז שפּעטער געוואָרען לאַנגוויליג און געזוכט עפּעס אזוינס אז עס זאָל איהם מעהר פאַראינטערעסירען.

אלע ניטער האָט ער צוטיילט זיינע קינדער, נאָר ביי דעם הויף ווארסאָווקע איז ער אליין געבליבען מיט זיין אלטיטשקער. מירעלע האָט געפיהרט א ברייטע הויז, אָפען אפר דורכפאָהרענדע. אָרימע לייט זיינען געקומען פון נאָהענט און ווייט צו מירעלען, און אלעמען האָט זי אויפגענומען בתשואת חן און נעטיילט צדקה מיט דער פולער האַנט.

צירעל אברהם דעם פאכטשארס טאכטער, א נידערינע, א גראַבע, מיט א קאָפּ בלאָנדע לאָקען, מיט צוויי גרינע אויגען וואָס האָבען געקענט פארפיהרען יעדען מאנספערזאָן. א פנים פול מיט שמייכעל, צוויי הן גרינבלאָך, וואָס זיינען געווען אין איהרע באַקען האָבען איהר צוגעגעבען מעהר חן. דאָס נעזעל אביסעל אויפגעצויגען אז אלע מאָל האָט מען געקענט ארויסזעהן די צוויי שורות צייהן וועלכע זיינען געווען ווי צוויי שנירלאָך פערל.

אויפ'ן הויף האָט מען איהר געהאַלטען פאר א שעהנער, ניט איין שייגעץ, איז געווען פאר איהר די כפרה.

אברהם פאכטשארס האָט אבער געהאַט אן אויג אויף זיין טאכטער. דערפאר פלעגט ער איהר אלע מאָל שיקען אין הויף אריין צו ר' נחומען, ווייל דאָרט האָט קיינער ניט געהאַט די העזה איהר צו טשעפּען, א חוץ ר' נחום אריין. וואָס פלעגט איהר געבען א קנאַפּ אין באַק אריין אזוי גלאַט ווי מען קנייפּט א קליין מיידעלע.

צירעל האָט זיך ניט געווערט אביסעל זיך נערוויטעלט בשעת מעשה אבער אנגענומען באהבה.

ווען מירעלע פלעגט אמאָל פאָהרען צו א קינד צו גאסט, פלעגט צירעל בלייבען אין הויף די גאַנצע צייט. כאָטש עס זיינען געווען געגוב דיינסטען צו באַדיינען דעם דעם האַר, דאָך איז צירעל געבליבען. פלעגט טאַקע ר' נחום אונטערשמייכלען און זיך ווייצלען מיט דער יונגער מיידעל.

מירעלע האָט עס קיינמאָל ניט באַמערקט. עס איז איהר קיין זאַך ניט אויפפאַלענד געווען, ווען זי פלעגט קומען פון די קינדער איז זי געווען פאַרשיכורט פון תענוג און נחת וואָס זי האָט געהאַט פון די קינדער.

דערצעהלט דאָס התנהגות פון אייר דים, דעם אמישאַווער רבינ'ס זוהן, זי איז געווען צופרידען און געראַנקט גאָט אז די קינדער איהרע געהען אין די וועגען פון איהרע עלטערן. — און די קייט פון תורה וגדולה במקום אחת ציהט זיך ווייטער.

ר' נחום וואָס איז ארום געגאַנגען די גאַנצע צייט ווי מעלאַנכאָלישע, האָט געבענקט נאָך צירעלען. ניט געוואוסט ווי אזוי ער קען זיין דורכפיהרען. איז ער געפאַלען אויף א המצאה און רופט זיך אָן אמאָל צו מירעלען זיין פרוי: מירעלע! מיר האָבען ברוך השם נחת פון אונזערע קינדער. אלעס האָבען מיר. מיר היטען אָפּ די תורה ווי עס דאַרף צו זיין. נאָר נאָך צוויי מצוות האָבען מיר ניט מקיים געווען געווען, און מיר דאַרפען זיי אויך מקיים זיין.

מירעלע איז געוואָרען זעהר דערפריידט. אזוינע ווערטער האָט זי קיין מאָל ניט געהערט פון ר' נחום'ען. וואָס זיינען די מצוות? פרעגט זי איהם

ר' נחום נלעט זיך דו באַרד און וויגט ניט ווי אָנצוהויבען. זאָל ער עס זאָגען אז ער מיינט עס אין שפּאַס אָדער אין ערנסט. ער ווערט שטיל א ווייַלע.

מירעלע, וואָס איז אלע מאָל גרייט צו טאָן א מצוה'לע, ווערט שוין אומגעדולדיג און וויל דוקא וויסען וואָס זיינען די מצוות.

ר' נחום זאָגט איהר צו צו זאָגען, נאָר בתנאי אז זי זאָל עס האַלטען בסוד און איהם צוזאָגען, אז זי בעשטעהט אויף דעם פלאַן ווי אזוי אדורכצופיהרען די מצוות.

מירעלע האָט עס איהם צוגעזאָגט ערנסט און פרום.

ר' נחום קעמט זיך מיט זיינע פינגער זיין ברייטע שוואַרצע באַרד און זאָגט ווי צו זיך, די אויגען האַלט ער אראָפּ צו דער ערד. עס איז דאָ אין דער תורה נאָך צוויי מצוות וואָס מיר האָבען זיי ניט מקיים געווען. דאָס הייסט גט'ן זיך און נאָך אמאָל חתונה האָבען, און אזוי ווי מען וואָלט אָפּגעהאַקט אין דער מיטען, האָט ער מעהר קיין וואָרט ניט געקענט זאָגען.

מירעלע האָט זיך פאַרשעהמט פאַר זיך אליין. זי האָט ניט געוואוסט צו מיינען עס ר' נחום אין שפּאַס אָדער אין ערנסט. האָט זיך געריטעלט און האָט קיין וואָרט ניט ארויסגערעדט.

אזוי זיינען ביידע געשטאַנען שטיל. זיי וואָלטען אזוי שטיל, ווער וויסט ווי לאַנג, ניט צירעל, וואָס איז ארויינגעקומען און געבראַכט א קוויטעלע, מירעלע איז געלאָפען די ערשטע דעם רבין מיקבל פנים זיין.

ר' נחום האָט ווייטער צירעלען געגעבען א קנאַפּ אין באַק אריין. דו מזיק! האָט ער צוגעגעבען.

צירעל האָט געגעבען א שעלמישען ווינק וואָס האָט נאָך מעהר צוריצט נחום'ען און איז ארויס מיט א טאַנץ פון שטוב.

ווען מירעלע איז צוריק אין שטוב אריין איז ר' נחום געווען דער ערשטער וואָס האָט פאַרגעוועצט דעם געשפּרעך און געפרעגט מירעלען וואָס זי זאָגט וועגען זיין פלאַן.

זי ענטפערט איהם, אז זי שעהמט דען זיך פאַר די קינדער.

דערפאַר האָב איך דאָך דיך געבעטען, אז עס זאָל זיין בסוד. זאָגט ר' נחום, זיי וועלען זיך דערוויסען שפּעטער צו דער חתונה.

אין עטליכע טעג ארום זיינען זיי געפאָהרען אין שטאַדט אריין צו א וויינקעל דיין און זיך געגנט.

ר' נחום האָט איהר געראַטען דאָס זי זאָל פאָהרען פאַר איינינע וואָכען צו משה'לע אין סקאָסין.

מירעלע'ס קומען אין סקאָסין איז געווען אונערוואַרטעט אזוי גוט ביי משה'לען, ווי ביי איהר שנור אסתריל, משה'לעס ווייב.

מירעלע איז ניט געווען מיט אלעמען. הפנים עס האָט איהר באַנג געטאָן צעהל'ט די גאַנצע געשיכטע.

משה'לע האָט טיעף אָפּגעזיפצט און ווי צו זיך געזאָגט, עס איז א ביטערער שפּאַס.

דעם איינגעגעבען אוועגען איז ער מיט לאה'לען געקומען צום פאכטשארס זיך צו בעראַטען.

אברהם דער פאכטשאר, א טוביה מילכיגער טיפּ איז געפאַלען אויף א המצאה ווי אזוי אָנצולערנען דעם אלטען. ער איז געווען אין כעס אויף איהם פאר אלע מאָל. האָט ער זיי געזאָגט אז ער וועט אנדערש ניט וועלען נאָר די חתונה זאָל זיין אין הויף און איהם נחום'ן איינרעדען, אז ער וועט זעהען אז אלעס זאָל זיין אין אָרדנונג. אין חופה טאָג זאָל מירעלע קומען בסוד אז קיינער זאָל ניט וויסען, און זיי די קינדער זאָלען זיך גאָרניט וויסענדיג מאַכען. פאַרקעהרט זיין מכלומרשע צופרידען פון דעם שידוך און דעם טאַטען איינרעדען אז זיי זיינען צופרידען.

ווען מען וועט מאַכען דאָס באַרעקענען זאָל מען מירעלען אָנטאָן צירילס חופה קלייד מיט דעם שלייער און זי אזוי פאַרשלייערען דאָס ר' נחום זאָל ניט דערקענען און טאַקי זיי די קינדער וועט ער אברהם מכבד זיין מיט'ן אונטערפיהרען. און אנשטאַט צירעל וועט זיין מירעל, ווייצעלט זיך דער פאכטשארס.

די קינדער זיינען זעהר געווען צופרידען פון דעם פלאַן.

זיי האָבען אָפּגעוואַרט זייער פאָטער ביי דער באַהן מיט א ברייטשקע. האָבען איהם צוגענומען בסבר פנים יפות. ארויסגעוויזען דאָס זיי זיינען, הגם ר' נחום'ען האָט עס געוואונדערט אבער ער האָט געדענקט אז מסתמא האָבען די קינדער איינגעזעהן אז ער נחום האָט רעכט.

חופה טאָג. מען קאָכט מען באַקט ביי אברהם דעם פאכטאשארס. צירעל ווייסט שוין פון דעם פלאַן. זי איז צופרידען. זי וועט האָבען א שעהנעם נדן און קענען חתונה האָבען מיט א יונגענמאַן, באַזונדערס איז איהר ניט געווען צום הארצען אז זי זאָל אָפּטאָן מירעלען אזא שטוקע. זי האָט איהר אלע מאָל אזוי גוט באַהאַנדעלט.

צירעל האָט זיך אויסבאַהאַלטען. צום באַדעקענען האָט מען באַזעצט מירעלען און איהר געפיהרט אונטער דער חופה מיט איהר נחום'ען. נחום האָט נאָר ניט באַמערקט. נאכדעם ווי מען האָט זיי איהרען געפיהרט. זיי האָבען איבערגעבליבען אין הויף אין איהם נחום'ן איינרעדען, אז ער וועט זעהען אז אלעס זאָל זיין אין אָרדנונג. אין חופה טאָג זאָל מירעלע קומען בסוד אז קיינער זאָל ניט וויסען, און זיי די קינדער זאָלען זיך גאָרניט וויסענדיג מאַכען. פאַרקעהרט זיין מכלומרשע צופרידען פון דעם שידוך און דעם טאַטען איינרעדען אז זיי זיינען צופרידען.

ווען מען וועט מאַכען דאָס באַרעקענען זאָל מען מירעלען אָנטאָן צירילס חופה קלייד מיט דעם שלייער און זי אזוי פאַרשלייערען דאָס ר' נחום זאָל ניט דערקענען און טאַקי זיי די קינדער וועט ער אברהם מכבד זיין מיט'ן אונטערפיהרען. און אנשטאַט צירעל וועט זיין מירעל, ווייצעלט זיך דער פאכטשארס.

ר' נחום איז געוואָרען פאַרדעכטיג וואָס זיין מוטער איז ביי איהם שוין די צווייטע וואָך, און דענקט נאָר ניט אהיים צו פאָהרען, עס איז נאָר ניט איהר טבע. בפרט זי האָט ניט דערמאָהנט איינגאַנצען די היים. עס איז איהם געווען פאַרדעכטיג זיין מיטערס קומען. אזוי אונערוואַרטעט.

ווען ער האָט זיין מוטער געפרעגט פון דער היים, האָט זי זיך פאַרשעהמט, און געפונען יעדעס מאָל אן אויסרייד.

משה'לע איז אריבערגעפאָהרען אין הויף, קיין וואַרסאָווקע, אום אלעס געוואָר צו ווערען. ווי דערציטערט איז ער געוואָרען, ווען ער האָט זיך דערוואוסט אין הויף דאָס זיין פאָטער איז געפאָהרען מיט דעם פאכטשארס טאכטער קיין וואַרשע. כאָטש עס איז געווען בסוד.

משה'לע איז גלייך געגאַנגען צו אברהם פאכטשאר, דאָרט האָט ער אויסגעפונען אז שוין א צייט ווי ר' נחום זיין פאָטער פלעגט באַזוכען זייער הויז, און לעצטע וואָך האָט ער דוקא געוואָלט אז צירעל זאָל מיט איהם חלונה חתונה האָבען און אוועקפאָהרען אין א גרויסע שטאַדט אריין וואוינען.

ער האָט צוגעזאָגט אז איהם דעם פאכטשאר וועט ער פאַרשרייבען א פאָר מאָרגעס פעלד און לאַנקעס און צירילען וועט ער פאַרשרייבען דריי טויזענט רובעל א כתובה און ער וויל שטעלען א שטילע חופה.

משה'לען האָט די גאַנצע געשיכטע ווי א דונער דערשלאָגען. ווען ער איז אביסעל געקומען צו זיך האָט ער געפרעגט אברהם פאכטשארס אויב ער וואָלט מסכים געווען, אז ער זאָל דאָס אלעס באַקומען, און ניט לאָזען צירעלען הייראטען מיט זיין פאָטער.

אברהם איז געווען מעהר ווי צופרידען, ווייל ער אליין האָט בשום אופן ניט געוואָלט מסכים זיין צום שידוך. נאָר ר' נחום האָט איהם געדראָהעט דאָס ער וועט איהם אוועקשיקען פון הויף.

משה'לע האָט איהם צוגעזאָגט צו זעהן דעם איינגעגעבען אוועגען. משה'לע האָט זיך באַראַטען מיט זיין שוועסטער לאה'לע דעם אמשינאָווער רבינס שנור, וואָס זיי זאָלען טאָן, ניט צו דערלאָזען צו דעם סקאַנדאַל.

משה'לע האָט בעהאַלטען דערוויל אלעס פאר דער מוטער. ער האָט אַפּהר בלויז געפרעגט פאר וואָס זי פאָהרט ניט אהיים.

מירעלע האָט געוואָלט אלעס לייקענען, אָבער זי האָט ניט געקענט. מיט א געפאַלכטען שמייכעל אביסעל פאַרריטעלט זיך, האָט זי מיט א האַלב מויל דערצעהלט דעם גאַנצען עסק.

משה'לען איז געוואָרען פאַרדעכטיג וואָס זיין מוטער איז ביי איהם שוין די צווייטע וואָך, און דענקט נאָר ניט אהיים צו פאָהרען, עס איז נאָר ניט איהר טבע. בפרט זי האָט ניט דערמאָהנט איינגאַנצען די היים. עס איז איהם געווען פאַרדעכטיג זיין מיטערס קומען. אזוי אונערוואַרטעט.

ווען ער האָט זיין מוטער געפרעגט פון דער היים, האָט זי זיך פאַרשעהמט, און געפונען יעדעס מאָל אן אויסרייד.

משה'לע איז אריבערגעפאָהרען אין הויף, קיין וואַרסאָווקע, אום אלעס געוואָר צו ווערען. ווי דערציטערט איז ער געוואָרען, ווען ער האָט זיך דערוואוסט אין הויף דאָס זיין פאָטער איז געפאָהרען מיט דעם פאכטשארס טאכטער קיין וואַרשע. כאָטש עס איז געווען בסוד